

Шеста, последња глава, обухвата закључна разматрања. Сматра се да је једино исправан пут остварења координације секторског и регионалног развоја на националном, регионалном и локалном нивоу. Ова усклађеност подразумева агрегирање регионалних планова у оквире општих планова и обратно, координацију између регионалног развоја, урбанизације и просторног планирања, одговарајуће учешће региона у доношењу одлука, изнајмажење најбољег односа између иницијативе и координације итд.

Овај рад професора Михаиловића, по питањима које покреће и закључцима до којих долази, свакако је већ наишао на одговарајуће признање свих оних који се баве проблемима регионалног развоја. Он отвара нове могућности за свестраније разматрање и упоредно изучавање регионалног аспекта једне пређене етапе социјалистичких земаља, а такође ствара услове за формирање једне одговарајуће регионалне политике у садашњем моменту развоја. Ово посебно треба имати у виду у дво- и вишенационалним заједницама у којима покренута питања нарочито добијају у сензибилитету.

Миодраг Љ. Панић

Др Обрад Рачић, ОСНОВНА НАЧЕЛА КОСМИЧКОГ ПРАВА, Институт за међународну политику и привреду, Београд 1972, стр. 343

Последњих година појавило се у свету више радова посвећених међународноправној проблематици истраживања и коришћења космоса. Ово је сасвим разумљиво када се има у виду брзи напредак науке и технике на овом пољу, а посебно чињеница да се тековине тог напретка у све већој мери користе у сасвим практичне сврхе и то како на мирнодопском тако и на војном пољу. Баш те практичне могућности коришћења космоса скрећу на себе пажњу пошто је неоспорно да их треба што пре и што детаљније регулисати, па самим тим и што пажљивије проучити поред осталог и са међународноправне тачке гледишта. То је навело и неколико југословенских научних установа да овој проблематици посвете дужну пажњу. Међу њима једно од значајних места, без сумње, заузима и Институт за међународну политику и привреду у коме се већ низ година систематски ради на тој материји, а чији је дугогодишњи сарадник и писац књиге коју имамо пред собом.

Књига има поред увода три дела. У уводу је писац укратко изнео историјат истраживања и коришћења космоса, главне проблеме које је овај развој изазвао у области међународног права и, најзад, одредио предмет свога рада. Што се тиче предмета, он се определио, како то усталом и сам наслов дела указује, на обраду основних начела космичког права, на уштрб других у овом тренутку мање значајних питања. Сходно томе, у раду нису нашла место сва она питања која имају, по мишљењу аутора, чисто спекулативни или готово спекулативни карактер, као што је на пример питање права које би регулисало однос земаљске цивилизације према интелигентним бићима на другом небеским телима, а такође ни неки специфични проблеми који се данас сасвим реално постављају и који без сумње спадају у домен савременог космичког права, као што су то одговорност за штету проузроковану делатностима у космосу, телекомуникације посредством вештачких сателита или спасавање космонаута у случају удеса.

Први део књиге носи назив Опште међународно право и извори космичког права и у њему се најпре даје осврт на стање које је владало у време када међународно право није садржавало ништа што би се односило на делатности у космосу. То је била ситуација слична оној у доба првих почетака ваздухопловног права, и других нових грана међународног права које су се појављивале и појављивале се кад год буде дошло до нових зна-

чајнијих продора у науци и технологији. Код истраживања и коришћења космоса од самог почетка је било јасно да је реч, како каже аутор, о области „од превасходно међународног значаја” и то пре свега због саме природе ствари, односно због чињенице да се делатности у питању практично не могу ограничити на територију једне државе, па су самим тим и за њихове позитивне и за њихове негативне последице заинтересоване све чланице међународне заједнице. Ово је довело до веома брзог усвајања концепције да на правном регулисању истраживања и коришћења космоса треба да учествују све чланице Уједињених нација без обзира на ступањ њиховог привредног, научног и техничког развоја, па се то данас и практично остварује у оквиру Правног Поткомитета Комитета Уједињених нација за мирољубиво коришћење космоса, односно у оквиру Политичког и Правног комитета Генералне скупштине УН. Аутор истиче да је један од првих значајнијих корака ка изградњи космичког права било прокламовање протезања међународног права, укључујући ту и Повељу Уједињених нација, на делатности у космосу с обзиром да је тиме свесно одбачена идеја о „правном вакууму” у области истраживања и коришћења космоса коју су заступали неки писци. У исто време је преовладало и схватање да космос представља посебну област која, мада се на њу протежу и норме општег међународног права, захтева и стварање посебне гране међународног права — космичког права. Сходно томе приступило се и доношењу уговора којим би се начелно регулисале делатности у космосу и на основу којег би се касније приступило доношењу других међународноправних докумената којима би се уређивала посебна питања.

Други део књиге посвећен је трима основним начелима космичког права у која, према аутору, спадају: а) начело слободе истраживања и коришћења космоса; б) начело мирољубивости истраживања и коришћења космоса и в) начело међународне сарадње.

Што се тиче слободе истраживања и коришћења, аутор даје, у првом делу одељка посвећеног овом питању, историјски осврт истичући да је још у време пре доношења првих међународноправних докумената који би се могли применити на космичко пространство покренута међу теоретичарима и дискусија о слободи истраживања и коришћења космоса. Једна група писаца је освајање космоса, а посебно небеских тела, упоређивала са освајањем територија на којима до тада нико није имао суверенитет. Друга група је предлагала да се на космос примене слична решења онима која су примењена на ваздушну област, трећа је поглед окретала мору, односно слободном мору над којим нико нема суверенитет, док су неки писци после доношења Уговора о Антарктику указивали на могућност да се и питање космоса регулише на сличан начин. Данас је ова дискусија превазиђена развојем догађаја, јер нема сумње данашње космичко право садржи као једно од својих најважнијих начела и начело слободе истраживања и коришћења космоса, укључујући ту и небеска тела, чиме је читаво космичко пространство проглашено за *res communis omnium*. Слобода делатности у космосу, као што је то усталом случај и у другим областима које су проглашене за *res communis omnium*, ограничена је међутим поштовањем норми међународног права. Космос и небеска тела се, тако, могу користити искључиво у мирољубиве сврхе и под условом да се тиме не доведе до негативних поремећаја у природној средини Земље или других небеских тела, односно да се не ремети слобода других субјеката међународног права. Одређена ограничења постоје и што се тиче субјеката јер су то за сада искључиво државе и неке међународне организације док остали могу учествовати у истраживању и коришћењу космоса само преко своје државе или, евентуално, преко међународне организације у чије име раде.

Начело мирољубивости истраживања и коришћења космоса и небеских тела истицано је више пута како у резолуцијама Генералне скупштине УН тако и у појединим међународноправним актима, па и у самом Уговору о космосу из 1967. године. То, међутим, никако не значи да је у космосу и на небеским телима већ дошло до потпуне забране сваке делат-

ности војне природе. Анализирајући досадашње напоре на демилитаризацији космоса, аутор наглашава значај чл. IV Уговора о космосу којим се предвиђа његова денуклеаризација, осврћући се посебно на његове недостатке који проистичу, пре свега, из неспремности великих сила да се одрекну могућности употребе својих интерконтиненталних ракетних система. У космосу су, поред тога, дозвољене и неке активности класичне војне природе, а да би ствар била још гора и предвиђене мере инспекције су сасвим непотпуне. Др Рачић из свега тога извлачи закључак да је „проблематика мирољубивости истраживања и коришћења космоса једна од оних на којима треба још много радити како би дошло до адекватнијих решења”, односно како би поменуто начело могло да се примењује у пуном смислу те речи.

Начело међународне сарадње на истраживању и коришћењу космоса истакнуто је већ у првој резолуцији УН посвећеној космосу, а помиње се и у готово свим документима донетим касније. Као што је то често случај и са другим оштим усвојеним начелима, у пракси се још није стигло нарочито далеко са његовим практичним спровођењем у живот, па се највећи део рада на истраживању и коришћењу космоса и даље одвија од стране две космичке супер силе. Полазећи од ове чињенице, аутор закључује да би стварна међународна сарадња заснована на широкој основи захтевала с једне стране спремност свих осталих земаља да уложе велике напоре и средства, а с друге, спремност великих сила да уопште приступе таквој сарадњи. То је нереално очекивати све док се не стекну повољнији услови у међународним односима и док се не приступи решавању неких кључних питања са којима се међународна заједница данас суочава, као што су разоружање, забрана и онемогућавање агресије и сл.

Трећи део књиге аутор је посветио једном од кључних питања савременог космичког права, питању просторног дефинисања космоса. Стара поставка да држава има апсолутни суверенитет над простором који се простире изнад њене територије (према римској максими *cuius est solus eius est usque ad coelum*) уздрмана је већ појавом ваздухоплова, а лансирање космичких летелица је учинило готово бесмисленим, бар што се тиче наднадушног простора, јер је постало очигледно да ју је немогуће даље примењивати. Појавио се читав низ теорија о томе како одредити границу космоса и ваздушног омотача Земље, али до данас није прихваћена ниједна тако да је питање и даље отворено, с тим што се од мање-више теоретског, на почетку ере освајања космичког пространства, претворило у веома практично питање чије се решавање не може више дуго одлагати. Детаљно размотривши развој ове проблематике у међународноправној литератури и у пракси држава и међународна организација, аутор закључује да је у овој области „мало шта извесно *de lege lata*, а још мање *de lege ferenda*”. Ствар ће моћи да се реши, као што је уосталом случај и са већином других проблема из ове области, једино као резултат трезвеног и дуготрајног споразумевања на нивоу влада, с тим што ће решење зависити тако од спремности влада на компромис тако и од развоја космичке технологије у датом тренутку.

На крају овог приказа треба истаћи да посебну вредност књиге представљају богата литература, пажљиво сачињени индекси и резимеи на руском и енглеском језику.

Мр. Вид Вукасовић